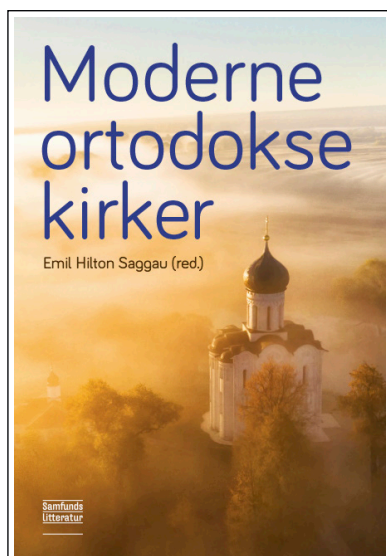

Moderne ortodokse kirker

Emil Hilton Saggau (red.)

Frederiksberg: Samfundslitteratur 2021

302 sider. ISBN 9788759337394

Recenserad av **Per-Arne Bodin** [professor emeritus, Stockholms universitet, Avdelningen för slaviska språk, per-arne.bodin@slav.su.se]

Moderne ortodokse kirker under redaktörskap av Emil Hilton Saggau, som också är huvudförfattare, består av nio kapitel som behandlar historia, teologi och trosliv. Två kapitel ägnas den ortodoxa kyrkan i Danmark. Boken avslutas med ett antal översatta källtexter och ett helt kapitel med omfattande och relevanta förslag på vidareläsning.

Volymen är så gedigen och så kunskapsrik att det i förstone är svårt att särskilt stanna upp för något tema. En röd tråd genom kapitlen är emellertid striden om jurisdiktion, alltså varje kyrkas geografiska gränser och olika nationella kyrkors olika grader av självständighet. Huvudkombatanterna under det senaste århundradet har här varit den ekumeniske patriarken i Istanbul, eller man kanske i detta sammanhang skulle säga Konstantinopel, och patriarken i Moskva. Arvet från Bysans framställs som av stor betydelse inte bara för teologi och rit utan också för de olika nationella kyrkornas geografiska utbredning. Ett intressant avsnitt handlar om den ortodoxa kyrkan under den osmanska tiden och begreppet millet. Lovvärt är att så många av de enskilda ortodoxa nationella kyrkorna får sin plats i framställningen.

Moderne ortodokse kirker behandlar i ett avsnitt konflikten mellan de två kyrkorna efter att den ekumeniske patriarken har gett Ukrainas ortodoxa kyrka en självständig ställning, autokefali. Det hävdas, med rätta, att de flesta ukrainare också efter 2019 fortsatte att gå i den kyrka de brukat gå i, oberoende om den tillhörde den autokefala Ukrainas ortodoxa kyrka eller Den ukrainska ortodoxa kyrkan underställd patriarken i Moskva. Efter den ryska invasionen av Ukraina 24 februari 2022 och patriarken Kirills odelade stöd för invasionen har situationen blivit en annan.

Det slås fast i boken att kyrkans allmänneliga uppgift ofta överskuggas av nationalism. Det är ett faktum som konvertiter ställs inför som efter att de omfattat den ortodoxa tron också i många fall måste ansluta sig till en kulturtradition, rysk, grekisk, serbisk och rent av ta ställning i politiska frågor.

Kapitlet om ortodox teologi är ett annat som särskilt ska nämnas. En hel rad av begrepp förklaras på ett lättfattligt sätt också för en icke-teolog: gudomliggörande, transfiguration, den apofatiska teologin, sobornost', liksom den neo-patristiska strömningen, ikonernas och helgonens betydelse, den ortodoxa synen på arvsynd. Uppräkningen kan göras nästan hur lång som helst.

Den ortodoxa kyrkans konservativa karaktär betonas både i den teologiska betydelsen av Traditionen och i dess roll som bevarare och försvarare av äldre moralvärden. De olika ortodoxa samfunden är nästan enstämmigt emot samkönade äktenskap och vänder sig ofta egentligen, som framhålls, mot själva »moderniteten». Här har särskilt den ryska ortodoxa kyrkan fått en politisk roll som tillskyndare av Putins inrikes- och utrikespolitik.

Boken i dess helhet ådagalägger formidabla kunskaper hos författarna och förmågan att förmedla dem. Ibland blir den dock alltför detaljrik, ibland upprepas samma fakta, ibland kan man önska en bättre överblick eller kanske till och med en djupare förståelse för ortodox fromhetstradition. Den är skriven som en lärobok och strävan att förklara så mycket som möjligt på varje boksida är påtaglig. Boken är nästan alltid vederhäftig men inte alltid lika inspirerande.

Boken redogör för de väldigt få ekumeniska strävanden som finns inom den ortodoxa kyrkan. Här hade den kunnat kompletteras med de ryska teologerna verkssamma i väst Alexander Schmemmann och John Meyendorff som båda finns på engelska och svenska, men dock inte på danska. De båda står för en inspirerad, öppen och livsbejakande ortodoxi. Den ryska teolog som i stället får plats är Georgij Florovskij som är den viktigaste gestalten inom den neo-patristiska strömningen, men som också är sträng och snar i sina fördömanden.

Ortodoxa kyrkan är starkast som gudstjänstfirande menighet. Nattvardsgudstjänsten uppfattas som världsuppehållande. Den liturgiska handlingens centrala och avgörande betydelse för ortodox fromhet kunde ha framhävts ännu starkare i samband med genomgången av kyrkans praktik. Det är både prästerskapets och lekfolkets uppfattning av den egna traditionen. Bland de översatta texterna kunde gärna ha fått ingå några hymner. De har ju en särskild betydelse just för dansk kristenhet då N.F.S. Grundtvig var inspirerad av den ortodoxa traditionen i flera av de psalmer som fortfarande är i bruk.

Den danska prinsessan Dagmars betydelse för den ortodoxa kyrkan i Danmark får däremot sin plats. Gemål till Alexander III och mor till den siste tsaren Nikolaus II överlevde hon revolutionen 1917 och återvände till Danmark och begravdes efter sin död 1928 i Roskildes domkyrka. Hennes stoft fördes 2006 till Sankt Petersburg och hon fick den sista vilan vid sidan av sin gemål i Peter-Paulskatedralen. Uppförandet av den ryska kyrkan på Bredgade i Köpenhamn hade henne som tillskyndare.

Bland lästipsen talas om dansken Arne Bugges *Moskva – det tredje Rom, Den ortodoxa kyrkan i Ryssland*, en bok som har betytt mycket för kunskaperna om just den ryska traditionen i Norden. Ytterligare en rad danska arbeten om den ortodoxa kyrkan omnämns här i en imponerande och respektingivande kavalkad.

Boken är skriven och utkom före den ryska invasionen av Ukraina 24 februari 2022. Ett särskilt avsnitt i boken som anknyter till situationen idag handlar om det teologiska rättfärdigandet av krig. Ortodoxa kyrkan är majoritetsreligionen såväl i Ukraina som i Ryssland. I Ukraina kunde de flesta troende inte fira den traditionella påsknattsgudstjänsten i år: det var utgångsförbud eftersom man i nästan hela landet väntade rysk raketbeskjutning. Påskan blev ingen riktig påsk för ukrainarna och egentligen inte för ryssarna heller, som har en patriark som stöder kriget. 24 februari är en vattendelare också för den ortodoxa kyrkan. Den 27 maj höll Den ukrainska ortodoxa kyrkan, den del av den ukrainska ortodoxa kristenheten som behållit banden med Moskva, ett koncilium och i slutet tog man avstånd från patriarken i Moskva och uttryckte en strävan efter självständighet från Moskva. 28 maj bad man inte längre för Kirill i Grottklostret i Kiev. I början av juni försökte EU uppföra den ryske patriarken på sanktionslistan. *Moderne ortodokse kirker* har på något sätt plötsligt blivit både inaktuell och ohyggligt aktuell.